

Handreiking

Quasi-inbesteden in het sociaal domein

Inhoudsopgave

1. Inleiding	2
2. Quasi-inbesteden	3
2.1 Wat is Quasi-inbesteden?	3
2.2 Spectrum van inbesteden tot uitbesteden	3
2.3 Wat zijn de eisen aan quasi-inbesteden?	4
2.3.1 <i>Toezicht als op een eigen dienst (toezichtscriterium)</i>	5
2.3.2 <i>Activiteiten (merendeelcriterium)</i>	6
2.3.3 <i>Participatie privékapitaal (gedeeld aandelenbezit met private partijen)</i>	7
2.4 Wat als je achteraf niet voldoet aan quasi-inbesteding?	8
3. Quasi-inbesteden samengevat	8

Deze handreiking is opgesteld in opdracht van het Programma Inkoop en Aanbesteden Sociaal Domein

1. Inleiding

Gemeenten kunnen goede redenen hebben om taken in het sociaal domein uit te voeren in eigen beheer. Een belangrijke reden is dat de gemeente op die manier meer zeggenschap heeft over de activiteiten. De gemeente kan activiteiten altijd zelf verrichten met inschakeling van haar eigen mensen. Dit heet inbesteden. De gemeente heeft in dit geval niets te maken met de aanbestedingsregels.

We spreken van quasi-inbesteden wanneer de gemeente activiteiten laat uitvoeren door een zelfstandige rechtspersoon (bijvoorbeeld een stichting) waarover de gemeente wel in grote mate zeggenschap heeft. Een reden voor het op deze manier op afstand zetten van overheidstaken kan zijn dat de gemeente wil dat er meer bedrijfsmatig gewerkt wordt (het vergroten van de doelmatigheid). Ook een samenwerkingsverband van gemeenten kan omwille van doelmatigheid kiezen voor één gezamenlijke uitvoeringsorganisatie. Het ligt dan voor de hand dat dit een zelfstandige rechtspersoon is die aangestuurd wordt door de samenwerkende gemeenten. De gemeentelijke werkbedrijven zijn een bekend voorbeeld van een dergelijke constructie. Juridisch kan deze rechtspersoon de vorm aannemen van een Gemeenschappelijke Regeling (GR), vennootschap of stichting.

Deze handreiking stelt de vraag: hoe zit het hier met de aanbestedingsregels? Mag een gemeente of een samenwerkingsverband van gemeenten een opdracht zomaar aan zo'n aan de gemeente gelieerde organisatie gunnen? Het antwoord op deze vraag is: ja, dit mag maar onder bepaalde strenge voorwaarden. Deze voorwaarden worden in het vervolg verder uitgewerkt.

Doel en opbouw van de handreiking

In deze handreiking worden op een praktische wijze de juridische regels en bijzonderheden van quasi-inbesteding geschetst die relevant zijn voor het zonder aanbesteding kunnen verstrekken van opdrachten aan de door de gemeente(n) gecontroleerde rechtspersoon (bijvoorbeeld een stichting of een gemeenschappelijke regeling) in het sociaal domein. De eisen die gelden voor toepassing van quasi-inbesteding gelden zowel voor een individuele gemeente die gebruik maakt van een rechtspersoon die zij controleert als voor een aantal gemeenten die gezamenlijk een samenwerkingsverband oprichten of daarin deelnemen.

Aan de hand van de handreiking krijgt u als projectleider, inkoper en/of beleidsmedewerker inzicht in de spelregels waaraan voldaan moet worden als uw gemeente zich beroept op de uitzondering van quasi-inbesteding. Gelet op deze opzet biedt de handreiking geen maatwerk advies. De gemeente zal zelf een onderbouwing moeten maken of bijvoorbeeld de manier van sturing en uitvoering van taken door de aan de gemeente gelieerde rechtspersoon binnen de spelregels vallen.

Deze handreiking is als volgt opgebouwd. Eerst wordt het algemene juridische kader van quasi-inbesteding op een praktische manier toegelicht zodat u een goed begrip krijgt van de kenmerken zoals die in de rechtspraak en Aanbestedingswet worden beschreven. Vervolgens wordt meer in detail toegelicht, soms aan de hand van voorbeelden uit de rechtspraak, waaraan de gemeentelijke (samenwerkings)constructie moet voldoen en wanneer er risico's zijn dat quasi-inbesteding waarschijnlijk niet meer binnen de regels past. In de handreiking is verder een routekaart (infographic) opgenomen die kan dienen als kompas om succesvol gebruik te kunnen maken van quasi-inbesteding in het sociaal domein.

2. Quasi-inbesteden

2.1 Wat is Quasi-inbesteden?

Bij quasi-inbesteden laat u de jeugdhulp of maatschappelijke ondersteuning leveren door een zelfstandige rechtspersoon, bijvoorbeeld een gemeentelijke stichting, vennootschap of Gemeenschappelijke Regeling (GR). Een aparte organisatie, die wel onder direct bestuur van de gemeente staat. Juridisch gezien zit dit tussen inbesteden (zelf doen) en uitbesteden (door een aanbieder laten doen, vaak op basis van een aanbesteding) in.

2.2 Spectrum van inbesteden tot uitbesteden

'Zuiver inbesteden' is de term die wordt gebruikt voor de opdracht die het ene onderdeel van een gemeente vervult voor een ander onderdeel van de gemeente. De opdracht blijft 'binnen de vier muren van de gemeente'. Als de afdeling Juridische Zaken van een gemeente bijvoorbeeld een advies opstelt in opdracht van de afdeling Zorg en Welzijn, is dat een zuivere inbesteding. Ander voorbeeld: als de eigen afvalinzamelingsdienst van de gemeente afval inzamelt in opdracht van de afdeling Afval en Grofvuil is dat eveneens een zuivere inbesteding. In het sociaal domein komen zuivere inbestedingen ook voor. Een gemeente kan zorgconsulenten in dienst hebben die bijvoorbeeld jeugdhulp of andere hulpverlening verlenen aan ingezetenen.

Naast het zelf uitvoeren van de taken in het sociaal domein kunnen gemeenten ook opdrachten aan marktpartijen verstrekken: het gaat hier om 'uitbesteden'. Als voor de uitbesteding een aanbestedingsplicht geldt, mag u de opdracht alleen aan de hand van een aanbestedingsprocedure verstrekken. De afdeling Zorg en Welzijn die bijvoorbeeld een adviesbureau de opdracht verstrekt tot het opstellen van een advies, heeft de opdracht uitbesteed. En als u een marktpartij opdraagt afval in te zamelen voor de gemeente, heeft u die opdracht uitbesteed. Vaak geldt voor dergelijke opdrachten een [aanbestedingsplicht](#).

Tussen zuiver inbesteden en uitbesteden ligt het 'quasi-inbesteden'. U geeft een opdracht niet aan een onafhankelijk van de gemeente opererende aanbieder, maar vervult de opdracht ook niet binnen de gemeente. In deze variant belegt u de uitvoering van de taken bij een aan uw gemeente gelieerde zelfstandige rechtspersoon (bijvoorbeeld een stichting, vennootschap of GR), waarover u toezicht uitoefent als ware het een eigen dienstonderdeel. Zodoende kunt u bepaalde activiteiten op afstand zetten van de gemeentelijke organisatie, hoewel deze aparte entiteit dan nog steeds onder de (directe) invloedssfeer van uw gemeente opereert.

Bij quasi-inbesteden staat de uitvoerende partij op enige afstand van de gemeente, maar die afstand mag niet te groot zijn. De gemeente en de 'gecontroleerde rechtspersoon', de partij die de opdracht uitvoert, moeten met elkaar in 'nauw verband' (zie toelichting in volgende paragraaf) staan. Is sprake van een dergelijk nauw verband, dan wordt de uitbesteding aan de gecontroleerde rechtspersoon gelijkgesteld met een zuivere inbesteding en is de opdracht uitgezonderd van een eventuele aanbestedingsplicht. Vandaar: quasi-inbesteden.

Opdrachtverlening		
Zuiver inbesteden	Quasi-inbesteden	Uitbesteden

2.3 Wat zijn de eisen aan quasi-inbesteden?

Quasi-inbesteden mag alleen wanneer er een voldoende 'nauw verband' is tussen de gemeente en de stichting. Of sprake is van een voldoende 'nauw verband' tussen de gemeente en de gecontroleerde rechtspersoon moet worden beoordeeld aan de hand van alle relevante omstandigheden. Het maakt dus uit wat bijvoorbeeld in de statuten van de door de gemeente gecontroleerde rechtspersoon is bepaald, wat de wettelijke rechten zijn van aandeelhouders, wie de bestuurders van de gecontroleerde rechtspersoon benoemt, wie haar financiert, wie haar opdrachtgevers zijn, etc.

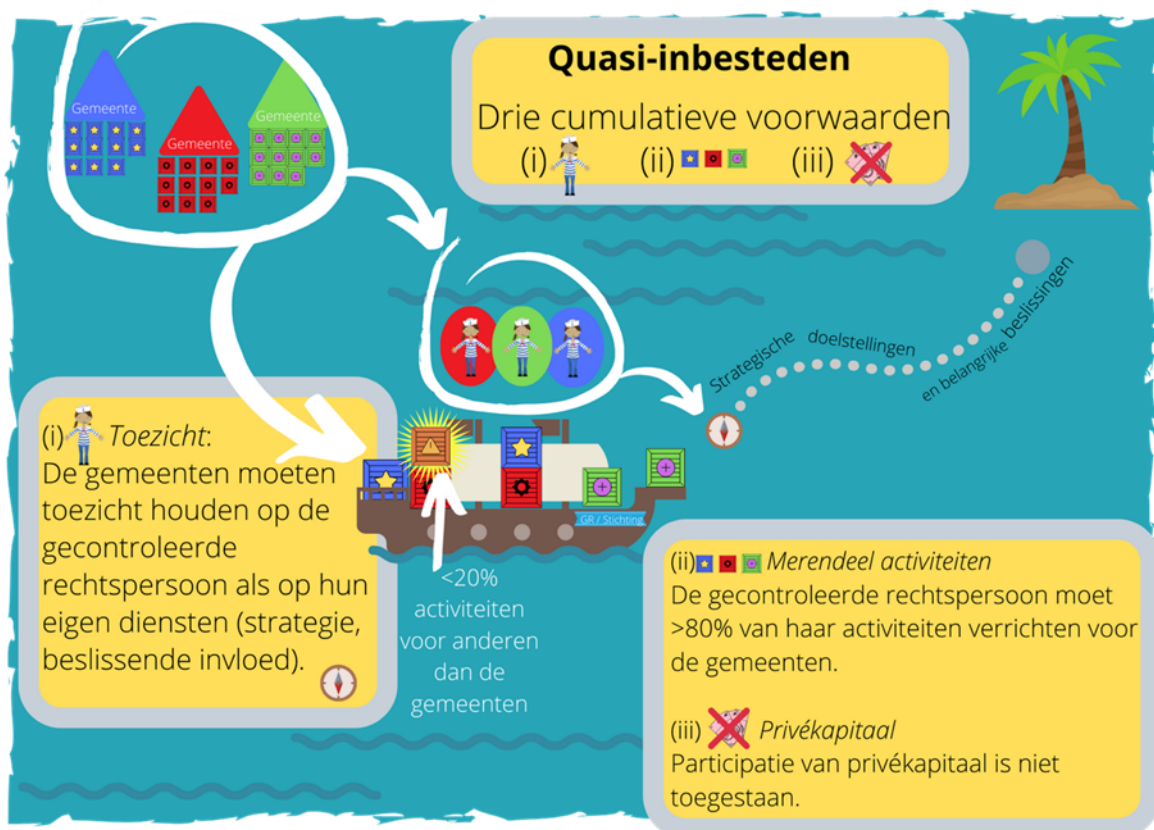
Als een rechter de toelaatbaarheid van de quasi-inbesteding toetst, bijvoorbeeld omdat een niet-gegunde zorgaanbieder klaagt dat de opdracht had moeten worden aanbesteed, beoordeelt de rechter al die relevante omstandigheden aan de hand van drie cumulatieve criteria:

Criteria voor quasi-inbesteden

1. Houdt de gemeente toezicht op de gecontroleerde rechtspersoon als op een eigen dienst?
2. Verricht de gecontroleerde rechtspersoon het merendeel van haar activiteiten voor de gemeente?
3. Vindt directe participatie van privékapitaal plaats in de gecontroleerde rechtspersoon?

Alle drie criteria zijn verder uitgewerkt in de Aanbestedingswet 2012 en in de rechtspraak. In de volgende paragrafen worden de drie criteria toegelicht.

Samenvattend kan over de gecontroleerde rechtspersoon in het kader van quasi-inbesteden worden gedacht aan het beeld van een schip met bemanning en lading:

Infographic: quasi-inbesteden als schip

In het voorbeeld op de vorige pagina van drie samenwerkende gemeenten moeten de gemeenten toezicht houden op de koers (strategie en beslissingen) van het schip (rechtspersoon) door middel van de bemanning van het schip (vertegenwoordigers) in de bestuursorganen van de rechtspersoon. Levert een gemeente een kapitein (uitgangspunt dat een bestuurder voldoende invloed op de strategie en beslissingen heeft), dan is het toezicht effectief. Een matroos kan de koers van het schip niet bepalen en levert geen effectief toezicht.

Daarnaast moet het schip voor het merendeel vracht vervoeren voor de controlerende gemeente(n) en niet voor andere partijen; de activiteiten die de gecontroleerde rechtspersoon - 'het schip' - verricht, moeten voor het merendeel (80%) zijn toegewezen door de gemeente(n). Vracht van particuliere ondernemingen en bemanning van particuliere ondernemingen mogen wel beperkt aan boord zijn (vracht: 20%, bemanning: zo lang de koers maar door de bemanning van de gemeenten wordt bepaald). Wordt het schip mede gefinancierd door een private partij, dan kan geen sprake zijn van quasi-inbesteding (directe participatie privékapitaal is niet toegestaan).

In onderstaande paragrafen wordt meer in detail toegelicht op welke wijze quasi-inbesteding ingericht kan worden.

2.3.1 Toezicht als op een eigen dienst (toezichtscriterium)

De aanbestedingsregels zijn niet of slechts beperkt van toepassing op quasi-inbesteden. Meer precies: Deel 2 van de Aanbestedingswet 2012 bevat bepalingen over aanbestedingsplichtige opdrachten. Dat deel is niet van toepassing op quasi-inbesteedde opdrachten. In de wet wordt het als volgt geformuleerd (artikel 2.24b Aanbestedingswet 2012).

Deze wet [is] niet van toepassing op overheidsopdrachten die door een aanbestedende dienst aan een andere rechtspersoon worden gegund, indien:

- a. *De aanbestedende dienst samen met andere aanbestedende diensten op die rechtspersoon toezicht uitoefent zoals op hun eigen diensten*

VRAAG: Wanneer oefenen de gemeenten toezicht uit als op hun eigen diensten? Is bezit van aandelen in bijvoorbeeld een gecontroleerde BV daarvoor al voldoende?

In de wet is bepaald dat aan het 'toezichtscriterium' is voldaan als:

- a. *De besluitvormingsorganen van de gecontroleerde rechtspersoon zijn samengesteld uit vertegenwoordigers van alle deelnemende aanbestedende diensten, waarbij individuele vertegenwoordigers verscheidene of alle deelnemende aanbestedende diensten kunnen vertegenwoordigen,*
- b. *Deze aanbestedende diensten in staat zijn gezamenlijk beslissende invloed uit te oefenen op de strategische doelstellingen en belangrijke beslissingen van de gecontroleerde rechtspersoon, en*
- c. *De gecontroleerde rechtspersoon geen belangen nastreeft die in strijd zijn met de belangen van de controlerende aanbestedende diensten.*

ANTWOORD: Bezit van aandelen in een gecontroleerde BV *alleen* is dus niet voldoende voor het voldoen aan het toezichtscriterium. Deelname in het kapitaal van een gecontroleerde rechtspersoon ('het schip') is vereist, maar uw gemeente moet *ook* deel uitmaken van de bestuursorganen. Het toezicht vanuit de gemeente moet effectief zijn en in een samenwerkingsverband geldt dit voor ieder van de gemeenten. Dat houdt in dat ieder van de gemeenten invloed moet kunnen uitoefenen op de strategische doelstellingen en belangrijke beslissingen van de gecontroleerde rechtspersoon ('het leveren van een kapitein of stuurman'). Invloed uitoefenen op de strategische doelstellingen en belangrijke beslissingen betekent dat de gemeente de kaders vaststelt waarbinnen de dagelijkse leiding kan opereren, bijvoorbeeld goedkeuren van het jaarplan, beslissingen over grote acquisities, fusies en overnames, etc. U bent vrij in het invullen van het effectieve toezicht, zoals blijkt uit onderstaande voorbeelden uit jurisprudentie.

Streeft de gecontroleerde rechtspersoon ('het schip') op enig moment belangen na die in strijd zijn met de belangen van de controlerende gemeente, dan wordt daarmee het voldoen aan het toezichtscriterium onzeker. Onderstaand volgt een toelichting op basis van enkele markante voorbeelden uit de rechtspraak.

VOORBEELD SEA: Een gecontroleerde rechtspersoon wordt niet alleen bestuurd door een raad van bestuur, maar ook door een gemeenschappelijk comité en verschillende technische comités. Volgens de statuten hebben de comités ruime toezichts- en beslissingsbevoegdheden. De comités bestaan uit vertegenwoordigers van de samenwerkende aanbestedende diensten die de rechtspersoon controleren. Ongeacht hun dimensie of aandelenbezit hebben de samenwerkende aanbestedende diensten ieder een stem in de comités. De algemene vergadering is verplicht rekening te houden met de richtsnoeren en instructies van de comités, en is verplicht een gunstig advies van het gemeenschappelijk comité te eisen alvorens de algemene vergadering de bestuurders van de vennootschap toestemming kan geven om een aantal handelingen te verrichten. De raad van bestuur is verplicht de aan die comités voorbehouden bevoegdheden te respecteren en bovendien verplicht zijn besluiten te onderwerpen aan de inachtneming van de instructies van de comités. Dankzij deze constructie met comités kunnen alle samenwerkende aanbestedende diensten effectief toezicht uitoefenen op de gecontroleerde rechtspersoon.

VOORBEELD ECONORD: Een samenwerkingsverband van 37 gemeenten heeft een opdracht gegeven aan een gecontroleerde rechtspersoon. De grootste gemeente in het samenwerkingsverband hield 173.467 aandelen in de gecontroleerde rechtspersoon. De overige 36 gemeenten hielden samen 318 aandelen. Het Europese Hof oordeelde over deze situatie dat enkel een formele deelneming *onvoldoende* is voor het voldoen aan het toezichtscriterium. Het Hof laat in het midden of wel voldaan is aan het toezichtscriterium als de 36 gemeenten niet alleen de minderheid aan aandelen bezitten, maar bovendien het recht hebben te worden geraadpleegd, het recht hebben een lid van de raad van toezicht te benoemen en het recht hebben in overleg met de andere overheden een lid van de raad van bestuur te benoemen. Die maatregelen (raadpleging, individuele benoeming lid raad van toezicht en gezamenlijke benoeming lid raad van bestuur) in combinatie met het aandelenbezit zijn dus niet zonder meer voldoende voor effectief toezicht.

2.3.2 Activiteiten (merendeelcriterium)

Het tweede vereiste voor het bestaan van een voldoende nauw verband tussen de gemeente en de gecontroleerde rechtspersoon is het 'merendeelcriterium': de gecontroleerde rechtspersoon ('het schip') moet meer dan 80% van zijn lading voor de gemeente vervoeren, c.q. meer dan 80% van zijn activiteiten voor de gemeente (samenwerkende gemeenten) verrichten. In de wet staat het als volgt:

deze wet [is] niet van toepassing op overheidsopdrachten die door een aanbestedende dienst aan een andere rechtspersoon worden gegund, indien:

b. meer dan 80% van de activiteiten van de gecontroleerde rechtspersoon de uitvoering van taken behelst die hem zijn toegewezen door de controlerende aanbestedende diensten of door andere, door diezelfde aanbestedende diensten gecontroleerde rechtspersonen

VRAAG: Hoe bepaalt u of de gecontroleerde rechtspersoon meer dan 80% van zijn activiteiten voor de samenwerkende gemeenten verricht?

De wet geeft uitleg over de wijze waarop het percentage van 80% moet worden vastgesteld.

Het percentage (...) wordt bepaald op basis van de gemiddelde totale omzet of een geschikte alternatieve op activiteit gebaseerde maatstaf, zoals de kosten die door de betrokken rechtspersoon of de aanbestedende dienst zijn gemaakt met betrekking tot diensten, leveringen en werken, over de laatste drie jaren voorafgaand aan de gunning van de overheidsopdracht.

Indien de gemiddelde totale omzet of een geschikte alternatieve op activiteit gebaseerde maatstaf (...), over de laatste drie jaren niet beschikbaar of niet langer relevant is in verband met de datum van oprichting of aanvang van de bedrijfsactiviteiten van die rechtspersoon of aanbestedende dienst of in verband met een reorganisatie van zijn activiteiten, kan door middel van bedrijfsprognoses worden aangetoond dat de berekening van de activiteit aannemelijk is.

ANTWOORD: Voor de bepaling van het percentage kunt u uitgaan van de gemiddelde totale omzet over de laatste drie jaren voorafgaand aan de quasi-inbesteding. Uit de omzetcijfers telt u alle omzet afkomstig uit activiteiten voor de samenwerkende gemeenten bij elkaar op.

Betreft het meer dan 80% van de totale omzet, dan is aan het merendeelcriterium voldaan. Het is niet relevant wie van de activiteiten profiteert. Het is alleen van belang dat de opdrachten zijn verstrekt door de samenwerkende gemeenten.

De bedoeling van het merendeelcriterium is ervoor te zorgen dat geen quasi-inbesteding plaats kan vinden aan een gecontroleerde rechtspersoon die vooral voor andere opdrachtgevers actief is. Het moet om een instelling gaan die vooral opereert in een (exclusieve) overheidsomgeving. Voor het voldoen aan het merendeelcriterium mogen de activiteiten voor alle samenwerkende gemeenten worden samengenomen. Het kan dus zijn dat de gecontroleerde rechtspersoon 'teruggerekend' maar 10% van zijn omzet behaalt uit activiteiten voor uw gemeente, maar toch is voldaan aan het merendeelcriterium, omdat minimaal 70% van zijn omzet wordt gehaald uit activiteiten voor de gemeenten waarmee u gezamenlijk toezicht uitoefent.

Zoals gezegd mag het ook gaan om taken die toegewezen zijn vanuit andere, door diezelfde aanbestedende diensten gecontroleerde rechtspersonen. Het voorbeeld hieronder licht dit toe.

VOORBEELD CARBOTERMO: In het sociaal domein kan het voorkomen dat de gemeente niet altijd zelf rechtstreeks de gecontroleerde rechtspersoon vergoedt, maar dat een andere instantie voor de vergoeding zorgdraagt. Dat maakt voor de toepasselijkheid van de uitzondering van quasi-inbesteding niet uit. Het Europese Hof heeft geoordeeld dat irrelevant is wie de betrokken onderneming vergoedt. U moet dus 80% van de opdrachten verstrekken (al dan niet samen met andere gemeenten), maar hoeft niet daadwerkelijk 80% van de omzet rechtstreeks te betalen.

2.3.3 Participatie privékapitaal (gedeeld aandelenbezit met private partijen)

Als u als samenwerkende gemeenten private partijen toestaat direct te participeren in het kapitaal van de gecontroleerde rechtspersoon (bijvoorbeeld door aandelen ervan te bezitten), kan dat ondernemers een onrechtmatig voordeel geven ten opzichte van hun concurrenten. De opdrachten aan de gecontroleerde rechtspersoon worden immers niet vergeven aan de markt, maar een participerende ondernemer kan toch profiteren van die opdrachten, terwijl zijn concurrenten daartoe niet in staat worden gesteld. In bijvoorbeeld de situatie van samenwerking in een gemeenschappelijke regeling - op grond van de Wet gemeenschappelijke regelingen - is er normaliter geen sprake van participatie van privékapitaal omdat een privaatrechtelijke partij niet zomaar kan deelnemen aan de gemeenschappelijke regeling.

Enkele bijzondere gevallen:

- a. Als de wet verplicht tot participatie van privékapitaal in de gecontroleerde rechtspersoon, kan nog steeds gebruik worden gemaakt van quasi-inbesteding (bijvoorbeeld bij overheidsorganen met verplicht lidmaatschap ook voor particuliere ondernemers). De wettelijk verplichte deelneming van privékapitaal mag

alleen geen vorm opleveren van controle of blokkerende macht en er mag geen sprake zijn van uitoefening van een beslissende invloed op de gecontroleerde rechtspersoon door een particuliere ondernemer.

- b. Directe participatie van privékapitaal staat aan quasi-inbesteding in de weg, maar indirecte participatie is toegestaan. Bij indirecte participatie kan worden gedacht aan een lening (bijvoorbeeld: financiering door een bank is doorgaans indirecte participatie, geen directe participatie van privékapitaal).

2.4 Wat als je achteraf niet voldoet aan quasi-inbesteding

Hoe voorkom je dat je quasi-inbesteding sneuvelt bij de rechter? Als je achteraf niet aan de eisen voor een quasi-inbesteding blijkt te voldoen, moet je alsnog aanbesteden. In het geval dat niet aan een van de cumulatieve eisen wordt voldaan, kan geen van de deelnemende gemeenten nog een beroep doen op quasi-inbesteding. Elke gemeente zal weer in principe separaat een overheidsopdracht in de markt moeten zetten met alle gevolgen van dien (tijd, geld, procedures) en het is maar de vraag of de beoogde rechtspersoon als beste uit de aanbesteding komt. De continuïteit van de rechtspersoon is daarmee per direct in gevaar omdat deze rechtspersoon juist was opgericht om het merendeel van de activiteiten voor de gemeente c.q. samenwerkende gemeenten uit te voeren. Het is niet aannemelijk dat er op korte termijn andere publieke opdrachtgevers paraat staan met opdrachten die circa 80% of meer van de omzet omvatten. Ten slotte wordt opgemerkt dat als de overeenkomst met de gecontroleerde rechtspersoon onrechtmatig is, maar in stand wordt gelaten om dwingende redenen van algemeen belang, de ACM een boete kan opleggen aan de gemeente(n).

In het geval van een samenwerkingsverband van gemeenten is het van belang om voorafgaand aan de gemeentelijke samenwerking de invulling van de drie eisen die aan quasi-inbesteding worden gesteld helder te hebben uitgewerkt en gedocumenteerd zodat men later op deze documentatie kan terugvallen.

Er is geen entiteit waaraan u de samenwerkingsconstructie kunt voorleggen voor akkoordverklaring met betrekking tot de eisen van quasi-inbesteden. Uiteindelijk is het de rechter die bepaalt of de vormgeving van de quasi-inbestedingsconstructie voldoet aan de spelregels. De rechter treedt hier niet zelf actief op, maar zal pas gaan acteren naar aanleiding van een klacht van een derde, namelijk dat er juist wel een aanbesteding vereist was voor de opdracht die de gecontroleerde rechtspersoon uitvoert.

3. Quasi-inbesteden samengevat

Quasi-inbesteding is het in opdracht laten verrichten van activiteiten door een zelfstandige rechtspersoon waarover de gemeente een grote mate van zeggenschap heeft. De aanbestedingsplicht is niet van toepassing wanneer wordt voldaan aan 3 voorwaarden:

1. De gemeente houdt *toezicht* op de gecontroleerde rechtspersoon als op een eigen dienst
2. De gecontroleerde rechtspersoon verricht *ten minste 80%* van haar activiteiten voor de gemeente
3. Er is geen directe *participatie van privékapitaal* in de gecontroleerde rechtspersoon

Programma Inkoop en Aanbesteden Sociaal Domein

Deze factsheet is gemaakt in opdracht van het Programma Inkoop en Aanbesteden Sociaal Domein. Om het inkoopproces te verbeteren, werken gemeenten, aanbieders en het Rijk samen in het ondersteunings-programma Inkoop en Aanbesteden Sociaal Domein. Meer informatie: www.inkoopsociaaldomein.nl.